

La limita legii: autonomia „Ținutului Secuiesc”¹

Ovidiu Solomon²
Augustin Poenaru³
Alin Aursulesei⁴

„Dacă oamenii definesc anumite situații ca reale (chiar dacă ele nu sunt reale n.a.), în consecințele lor acestea se vor manifesta ca reale”.

W.J.Thomas

Pe scurt, despre „Inițiativa cetățenească privind Statutul de autonomie al Ținutului Secuiesc”.

„Inițiativa cetățenească” intitulată „Statutul de autonomie al Ținutului Secuiesc (Szekelyfold – Terra Siculorum)”, cu Adresa înregistrată la Consiliul Legislativ⁵ cu nr. R1.780 din 15 noiembrie 2016, contravine flagrant ordinii constituționale a statului român, excedează dispozițiilor Convenției europene⁶ și reglementării internaționale la care România este parte și, nu în ultimul rând, este în dezacord cu contextul istoric prin raportare la scopurile urmărite. Pe scurt, această propunere legislativă este **neconstituțională, neconcordantă cu normele europene/internaționale și în afara urgențelor reale ale timpului contemporan.**

Potrivit art. 1 și 2 din proiect, scopurile principale urmărite sunt:

1. Exprimarea „identității sale istorice (a minorității – n.n.)”;
2. Protecția „identității sale naționale maghiare”;
3. Stabilirea unei „ordini administrative” separate, pe baza „condițiilor geografice, economice, sociale și culturale” specifice, în vederea „realizării dezideratului istoric al populației acestuia privind asigurarea autonomiei” și al ocrotirii „realizării intereselor teritoriale”;
4. Revendicarea pentru „colectivitatea majoritară autohtonă a ținutului istoric” a dreptului de a dispune de „unele prerogative de ordin statal” în scopul „preluării sub propria ei responsabilitate” a unei „părți importante a problemelor de interes public”;
5. Dobândirea personalității juridice a unei regiuni autonome în cadrul României;

scopuri politice care vizează, practic, **„crearea unei entități statale distincte, paralelă cu statul național unitar român”** prin statuarea unei discriminări pozitive în defavoarea cetățenilor majorității.⁷

¹ Material prezentat în cadrul Adunării Generale a *Forumului Civic al Românilor din Covasna, Harghita și Mureș*, desfășurată la Odorheiul Secuiesc în data de 1 aprilie 2017.

² ovidiu_solomon@ymail.com

³ augustinpoenaru@gmail.com

⁴ alin.aursulesei@gmail.com

⁵ Consiliul Legislativ – prezentare disponibilă la adresa de Internet: <http://www.clr.ro/InfoPublic/Home.aspx>

⁶ Convenția-cadru pentru protecția minorităților naționale, încheiată la Strasbourg la 1 februarie 1995, ratificată de România prin Legea nr. 33/1995.

⁷ Avizul negativ al Consiliului Legislativ nr. 1288 din 13 decembrie 2016.

Aspecte juridice, naționale și europene.

Încercarea obținerii unei autonomii administrativ-teritoriale în mijlocul României este persistentă, atât la nivel de discurs, cât și practic. Semnalăm că în anii 2004 și 2005, „Consiliul Legislativ a primit spre avizare de la Camera Deputaților două propuneri legislative având același obiect de reglementare și formă aproape identică cu cele ale prezentei „inițiative cetățenești”, propuneri care au fost **avizate negativ** cu avizele nr. 405 din 11 martie 2004⁸, respectiv nr. 1.251⁹ din 14 septembrie 2005.¹⁰

La nivel european, însă, o propunere asemănătoare sub numele de „**Minority SafePack**”, inițiată de Uniunea Federativă a Naționalităților Europene (FUEN), a fost **parțial reactivată** în luna februarie printr-o Hotărâre a Curții de Justiție a UE (primă instanță), hotărâre prin care a fost anulată Decizia Comisiei Europene din 13 septembrie 2013 de respingere a cererii de înregistrare a propunerii acestei „inițiative cetățenești”. Hotărârea Curții de Justiție a UE de la Luxemburg dă dreptate însă inițiatorilor doar pe chestiuni procedurale cu privire doar la motivarea Comisiei Europene de respingere a „inițiativei”, prin care aceasta și-ar fi depășit atribuțiile legislative.¹¹ Hotărârea însă nu privește fondul problemei și nu dă dreptate inițiatorilor în ceea ce privește conținutul, ceea ce înseamnă că nu se poate vorbi la nivelul UE de încurajarea fragmentării pe criterii etnice a statelor.

„Inițiativa cetățenească” și „europeană”: componentă a geopoliticii statului ungar.

În ambele cazuri se poate vorbi de actori comuni și de relația coordonată UDMR – Ungaria. Președintele FUEN, Lorant Vincze, reprezentantul Președintelui UDMR la Bruxelles, a coordonat „inițiativa cetățenească” europeană **Minority SafePack**, lansată sub egida FUEN, la propunerea Președintelui UDMR Kelemen Hunor, membru al comisiei de „inițiativă”.¹² Ungaria a intervenit în acest proces în fața Curții de Justiție împotriva Comisiei Europene, în timp ce România și Slovacia au intervenit ca susținători ai acesteia din urmă. Inițiativa **Minority SafePack** este, „în esență, o altă cale prin care UDMR dorește să impună autonomia teritorială pe criterii etnice a așa-zisului ținut secuiesc prin intermediul unor prevederi legale care ar urma să fie emise de către Uniunea Europeană”.¹³

În vederea atingerii scopurilor celor două „inițiative cetățenești”, nu întâmplător, anul acesta Congresul FUEN va avea loc în Cluj-Napoca.¹⁴

Prin natura lor, problemele reglementate prin „inițiativa” care face obiectul prezentei analize sunt rezervate, pe de o parte, domeniului **legii organice**, întrucât privesc organizarea administrativă a teritoriului, cu aplicarea dispozițiilor internaționale. Pe de altă parte, problema autonomiei depășește planul juridic, implicațiile fiind mai ales de natură politică, într-un **context geopolitic și istoric** care să poată permite înfăptuirea unei autonomii strict pe

⁸ Proiect de lege privind dezvoltarea regională în România.

⁹ Propunere legislativă privind Statutul de autonomie al Ținutului Secuiesc.

¹⁰ Avizul negativ al Consiliului Legislativ nr. 1288 din 13 decembrie 2016, pct. 3, poate fi accesat la: <http://www.clr.ro/RO-Lex/Home.aspx>

¹¹ Hotărârea Tribunalului (Camera întâi), disponibilă la:

<http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=187422&pageIndex=0&doclang=ro&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=666891> [accesat la data 13.03.2017].

¹² Lorant Vincze, detalii la adresa: <http://www.udmr.ro/profil/vincze-lorant> [accesat la data 13.03.2017].

¹³ Dan Tanasă, „EXCLUSIV. Curtea de Justiție a UE anulează decizia CE în privința „Minority SafePack”, prin care UDMR militează pentru autonomia așa-zisului ținut secuiesc”, poate fi accesat la: <http://www.dantanasa.ro/exclusiv-curtea-de-justitie-a-ue-anuleaza-decizia-ce-in-privinta-minority-safepack-prin-care-udmr-militeaza-pentru-autonomia-asa-zisului-ținut-secuiesc/> [accesat la data 13.03.2017].

¹⁴ The hosts of the FUEN Congress 2017 are ready to welcome their guests in Transsylvania, disponibil la: <https://www.fuen.org/news/single/article/the-hosts-of-the-fuen-congress-2017-are-ready-to-welcome-their-guests-in-transsylvania/> [accesat la data 13.03.2017].

criteriu etnic. În acest sens, vom proceda mai departe la o discuție de tip definitiv, privind posibilitatea legiferării unei autonomii administrativ-teritoriale în mijlocul României, pornind de la Constituția României, normele europene și internaționale și, nu în ultimul rând, de la adevărul istoric.

Considerații juridice.

„Statutul de autonomie al Ținutului Secuiesc”: neconstituțional.

În urma unei analize exhaustive a „inițiativei legislative cetățenești”, Consiliul Legislativ a motivat punctual inaplicabilitatea acesteia. Dintre punctele justificative regăsite în avizul negativ formulat de Consiliu, le vom supune atenției pe cele mai importante, după gravitatea încălcării articolelor din Constituția României:

ARTICOLUL 1

Statul român

(1) România este stat național, suveran și independent, unitar și indivizibil.

Din punctul de vedere al dreptului intern, „inițiativa legislativă cetățenească contravine flagrant ordinii constituționale a statului român”. Astfel, ea **instituie unități administrativ-teritoriale noi**, distincte de celelalte unități administrativ-teritoriale consacrate de Constituție, atât prin modul de organizare, cât și prin prerogativele speciale care se doresc a fi atribuite autorităților publice constituite în acestea.

Semnalăm că proiectul nu ține seama de dispozițiile, din chiar debutul Legii fundamentale a statului, potrivit cărora România este stat național, suveran și independent, unitar și indivizibil [art. 1, alin. (1)].

Reamintim că statul unitar constituie o singură formațiune statală, este el însuși, și numai el, subiect de drept internațional, presupune o singură ordine juridică bazată pe o unică Constituție și un singur sistem de organizare prin care se exercită cele trei puteri fundamentale, populația sa având o singură cetățenie.

Sfera de cuprindere a ordinii juridice, ca și cea de exercitare a autorității organelor puterii, este raportată la întreg teritoriul statului și la întreaga populație, indiferent de etnie sau naționalitate.

Legiuitorul constituent a stabilit că România nu este numai un stat unitar, ci și indivizibil, în sensul că el nu poate fi segmentat, nu poate face obiectul unei divizări, totale sau parțiale, cu regimuri juridice diferite.¹⁵

În legătură cu atingerea **suveranității naționale**, Constituția stabilește prin art. 2 că aceasta „aparține poporului român, care o exercită prin organele sale reprezentative, constituite prin alegeri libere, periodice și corecte, precum și prin referendum. Niciun grup și nicio persoană nu pot exercita suveranitatea în nume propriu”. Totodată, „suveranitatea este inalienabilă”, întrucât ceea ce se transmite organelor reprezentative este doar „exercițiul” acesteia. Ea este, totodată, și indivizibilă, deoarece nu poate fi fragmentată și distribuită „niciunui grup și niciunei persoane”. Această ultimă precizare accentuează caracterul inalienabil al suveranității, de vreme ce suveranitatea nu poate fi apropiată pentru a fi exercitată în nume propriu. Or, „supremația puterii”, exprimată prin dreptul statului român de a decide, fără niciun fel de limitare din partea altor „puteri”, în toate problemele ce țin de guvernarea statului este practic înlăturată în cea mai mare parte în „Ținutul Secuiesc”, prin competențele speciale, uneori exclusive, ale autorităților acestuia, precum și ale Scaunelor componente și autorităților publice locale care fac parte din acestea. Autonomia teritorială preconizată a se acorda respectivei regiuni autonome excedează aspectului administrativ, conferindu-se veritabile prerogative de putere publică desprinse din suveranitatea statului,

¹⁵ Avizul negativ al Consiliului Legislativ nr. 1288 din 13 decembrie 2016, punctul 6.

accentuându-se, aşadar, componenta politică a descentralizării, prin cristalizarea unui nou subiect de drept [de exemplu: „competenţele regiunii sunt stabilite prin prezentul statut al regiunii, de lege, sau de dreptul internaţional” - art. 2 lit. a) din iniţiativa legislativă cetăţenească].”¹⁶

ARTICOLUL 3

Teritoriul

(3) Teritoriul este organizat, sub aspect administrativ, în comune, oraşe şi judeţe.

În ceea ce priveşte organizarea administrativ-teritorială, potrivit art. 3 alin. (3) din Constituţie, teritoriul statului român este organizat în comune, oraşe şi judeţe. Rezultă, deci, că acestea sunt singurele unităţi administrativ-teritoriale recunoscute de Legea fundamentală a ţării. Organizarea lor nu are la bază criteriile de naţionalitate, de origine etnică ori religioasă, întrucât România este, conform art. 4 alin. (2) din Constituţie, patria comună şi indivizibilă a tuturor cetăţenilor săi, fără deosebire de rasă, de naţionalitate, de **origine etnică**, de limbă, de religie, de sex, de opinie, de apartenenţă politică, de avere sau de origine socială. Or, determinarea geografică a acestei regiuni autonome se realizează exclusiv pe baze etnice, regrupând părţi ale teritoriului de stat în care populaţia majoritară este formată din cetăţeni români de naţionalitate maghiară, respectiv judeţele Harghita şi Covasna şi o parte din judeţul Mureş.

De altfel, norma prevăzută la art. 7 din iniţiativa cetăţenească este greşită, deoarece o unitate administrativ-teritorială nu poate lua naştere prin constituirea „Consiliului de Autoadministrare”, aşa cum se prevede, raportul fiind tocmai invers. În plus, atribuţiile acestui consiliu nu pot fi stabilite „de locuitorii Ținutului”, cum se prevede în proiect, ci prin lege. Este evident că o asemenea structură nici nu ar putea funcţiona, dat fiind regimul special al regiunii, care ar însemna o vădită discriminare faţă de cetăţenii din celelalte unităţi administrativ - teritoriale recunoscute de Constituţie.”

Mai mult, organizarea administrativ-teritorială a acestei regiuni autonome este una proprie (Ținut, Scaune) în cadrul sistemului general uniform al descentralizării administrative a statului. Sunt consacrate instituţii politico- administrative specifice, cum sunt un „preşedinte”, cu o competenţă într-o evidentă similitudine cu Preşedintele României, „Consiliul de Autoadministrare” - un adevărat Parlament local, „Comisia de Autoadministrare” cu competenţe similare unui Guvern, precum şi „Consiliul Scaunal”, „Comisia Scaunală”, „Preşedintele Scaunului”, altele decât cele prevăzute de Constituţie. Se are în vedere ca organizarea, sub aspectul administrativ, a „Ținutului Secuiesc” să se facă pe trei niveluri: local, scaunal şi regional, în timp ce, în prezent, organizarea administrativă a teritoriului României este numai pe două niveluri - local şi judeţean. În aceste condiţii se creează disfuncţionalităţi şi impedimente în cooperare, atât pe plan intern, cât şi în relaţiile externe, deoarece în unul şi acelaşi stat, declarat unitar şi indivizibil prin Constituţie, nu pot exista concomitent structuri administrative de aceeaşi natură, toate organizate pe două niveluri şi doar una singură organizată pe trei niveluri.”¹⁷

ARTICOLUL 6

Dreptul la identitate

(2) Măsurile de protecţie luate de stat pentru păstrarea, dezvoltarea şi exprimarea identităţii persoanelor aparţinând minorităţilor naţionale trebuie să fie conforme cu principiile de egalitate şi de nediscriminare în raport cu ceilalţi cetăţeni români.

¹⁶ *Idem*, pct. 7.

¹⁷ *Idem*, pct. 8.

Conform inițiativei legislative „cetățenești”, „dreptul persoanelor aparținând minorităților naționale la păstrarea, dezvoltarea și exprimarea identității lor etnice, culturale, lingvistice și religioase este înlocuit cu un drept la „identitate națională” de natură politică, simultan cu înlăturarea de pe teritoriul „Ținutului Secuiesc” a dreptului la identitate națională a populației majoritare în statul român. În acest fel, „inițiativa legislativă cetățenească” contravine dispozițiilor constituționale ale art. 6 alin. (2), privind dreptul la identitate”.¹⁸

ARTICOLUL 12 **Simboluri naționale**

În proiectul de lege propus sunt stipulate și alte prevederi „de natură a contraveni unor dispoziții exprese ale Constituției României ce consacră **valorile fundamentale ale statului român**, integrate aceluiași concept al suveranității.” În acest sens, art. 11 din proiect precizează „folosirea liberă a simbolurilor națiunii maghiare, referindu-se la „stabilirea simbolurilor Ținutului Secuiesc”. Prin aceste norme însă, se încalcă prevederile art. 12 din Constituție, care, reglementând simbolurile naționale, se referă la drapelul României, la Ziua Națională a României, la Imnul Național al României și la stema și sigiliul statului român, precum și reglementările cu privire la folosirea acestora.¹⁹

ARTICOLUL 13 **Limba oficială** *În România, limba oficială este limba română.*

Statutul limbii materne:

La art. 10 alin. (1) din statut, **limba maternă** în așa-numitul „Ținut Secuiesc” ar avea „**același statut ca și limba oficială a statului**”, ceea ce înseamnă depășirea granițelor constituționale și accentuarea procesului de **segregare etnică**, fiind în contradicției tocmai cu dorința susținută de **integrare socială** a oricăror grupuri minoritare.

Limba maternă în desfășurarea procedurii juridice:

Norma prevăzută la art. 102 alin. (2) din statut, potrivit căreia „procesele se desfășoară în limba maternă a cetățeanului, iar actele rezultate se redactează atât în limba maternă, cât și în limba oficială a statului”, încălcându-se, de această dată, și principiul constituțional consacrat prin art. 128, conform căruia procedura juridică se desfășoară în limba română. Textul constituțional menționează că modalitățile de exercitare a dreptului de a se exprima în limba maternă, în fața instanțelor de judecată, inclusiv folosirea de interpreți sau traduceri, trebuie stabilite de așa natură „încât să nu împiedice buna administrare a justiției”, pe de o parte, „și să nu implice cheltuieli suplimentare pentru cei interesați”, pe de altă parte. În orice caz, nu trebuie omis faptul că procedura judiciară se desfășoară în limba română, în sensul că judecătorul dictează și grefierul consemnează în limba oficială a statului, nu în limba maternă a părților din proces.²⁰

Limba maternă în relația cu autoritățile:

Menționăm că, în temeiul autonomiei locale, Constituția asigură cetățenilor aparținând unei minorități naționale cu o pondere semnificativă într-o unitate administrativ-teritorială folosirea limbii minorității naționale respective în scris și oral în relațiile cu autoritățile administrației publice locale și cu serviciile deconcentrate [art. 120 alin. (2)]. Or, posibilitatea folosirii limbii materne este cu totul altceva decât acordarea aceluiași statut cu limba oficială a statului român.”²¹

¹⁸ *Ibidem.*

¹⁹ *Idem*, pct. 11.

²⁰ *Idem*, punctul 12.

²¹ *Ibidem*; a se vedea și *Norma de aplicare a dispozițiilor privitoare la dreptul cetățenilor aparținând unei minorități naționale de a folosi limba maternă în administrația publică locală*, cuprinse în Legea administrației publice locale nr. 215/2001.

Limba maternă în învățământ:

În legătură cu folosirea limbii materne în învățământ, prevăzută la capitolul VI din inițiativa legislativă, reiterăm faptul că, „în scopul promovării conviețuirii interetnice armonioase, prin Legea învățământului nr. 84/1995, abrogată în prezent, și continuând cu normele din Legea educației naționale nr. 1/2011, aflate în vigoare, statul român a creat condiții optime pentru toate minoritățile naționale, acestea având posibilitatea de a organiza colegii și facultăți cu predare în limba maternă și de a înființa instituții de învățământ superior multicultural, administrate de persoane aparținând respectivelor minorități naționale. Ca urmare, propunerile formulate prin inițiativa cetățenească referitoare la aceste aspecte au avut și au și în prezent o reglementare legală.”²²

Conceptul de autonomie: definire și interpretare.

ARTICOLUL 120

*(1) Administrația publică din unitățile administrativ-teritoriale se întemeiază pe principiile descentralizării, **autonomiei locale** și deconcentrării serviciilor publice.*²³

ARTICOLUL 3

*(1) Prin autonomie locală se înțelege **dreptul** și capacitatea efectivă a **autorităților administrației publice locale** de a soluționa și de a gestiona, în numele și în interesul **colectivităților locale** pe care le reprezintă, **treburile publice**, în condițiile legii.*²⁴

Consacrarea, în Legea fundamentală și în cea organică, a unui regim de descentralizare în administrația publică, este de natură „să asigure autonomia locală, în cadrul căreia autoritățile alese de colectivitățile locale (și nu numite de la centru) se pot exprima în ceea ce privește rezolvarea problemelor locale, nefiind subordonate ierarhic autorităților centrale, iar actele emise de acestea nu pot fi anulate decât de instanțele judecătorești.”²⁵

Trebuie precizat că existența unor colectivități teritoriale locale, în cadrul sistemului de descentralizare administrativă, nu poate aduce atingere caracterului unitar al statului român. Pornind de la principiul autonomiei locale consacrat de Constituție, inițiatorii înțeleg și aplică în mod greșit elementele specifice acestui principiu.

Că autonomia este greșit înțeleasă și că sub pretextul acesteia **se dorește existența unui teritoriu rupt de statul național, unitar și indivizibil**, o denotă și intenția, expres exprimată prin proiect, de a avea instituții și societăți comerciale proprii, camere de comerț, poliție proprie, protecție socială și asigurări sociale proprii, ca și o structură administrativă internă proprie. Or, în cadrul statului român, asemenea posibilități nu sunt îngăduite de Constituție.

Autonomia poate fi numai administrativă și financiară și ea **nu poate avea la bază criterii etnice**, lingvistice sau teritoriale (regionale).

Organizarea și funcționarea, în cadrul entității propuse, a unor organe cu competențe statale paralele, contravine conceptului de stat unitar, care presupune existența unui singur centru de putere, de impulsivitate politică și guvernamentală și a unei comenzi unice care se transmite pe întreg teritoriul statului.

Prin declararea așa numitului „Ținut Secuiesc” ca regiune autonomă cu personalitate juridică, populația României și teritoriul acesteia n-ar mai beneficia de o singură organizare

²² *Ibidem.*

²³ Constituția României, Titlul III, Capitolul V, *Secțiunea a 2-a – Administrația publică locală.*

²⁴ Legea 215/2001, *Secțiunea I – Regimul general al autonomiei locale.*

²⁵ Avizul negativ al Consiliului Legislativ nr. 1288 din 13 decembrie 2016, punctul 9.

politică și juridică, un singur aparat de stat, respectiv o organizare statală unică, fiind știrbită plenitudinea suveranității sale, prin instituirea unui partaj teritorial.²⁶

De subliniat este și faptul că organizarea așa numitului „Ținut Secuiesc” ca regiune autonomă ar conduce la „imposibilitatea aplicării, pe întreg teritoriul României, a legilor și celorlalte acte normative adoptate de Guvern. Acest fapt este evidențiat și de dispozițiile art. 119 alin. (3) din inițiativa legislativă cetățenească, potrivit căreia „actele normative emise de Parlamentul României și de către Guvernul României, care au reglementări valabile și în Ținutul Secuiesc, pot fi adaptate de „Consiliul de Autoadministrare”, care are „dreptul de a solicita rediscutarea actelor normative în cauză”.

Din formulările utilizate de proiect se degajă ideea că actele normative adoptate în condițiile Legii fundamentale nu au forța juridică necesară dacă dispozițiile acestora nu convin autorităților Regiunii autonome, fiind supuse cenzurii lor și creându-se o situație inacceptabilă pentru un stat unitar. Aceste prevederi reprezintă o încălcare gravă a principiului constituțional consacrat de art. 1 alin. (5), potrivit căruia în România **respectarea Constituției, a supremației sale și a legilor este obligatorie.**²⁷

ARTICOLUL 117

(2) Autorități administrative autonome se pot înființa prin lege organică.

ARTICOLUL 121

*(2) **Autoritățile administrației publice, prin care se realizează autonomia locală în comune și în orașe, sunt consiliile locale alese și primarii aleși, în condițiile legii.***

ARTICOLUL 4

*(3) **Autonomia locală este numai administrativă și financiară, fiind exercitată pe baza și în limitele prevăzute de lege.***²⁸

Temeiul constituțional invocat de către inițiatori în art. 12, privind crearea „**Consiliului de Autoadministrare a Regiunii autonome**”, respectiv art. 117 alin. (3) din Legea fundamentală, este înțeles și aplicat în mod eronat, deoarece aceste prevederi nu se referă la autorități administrative autonome locale, deci la cele din unitățile administrativ-teritoriale, ci la autorități autonome din structura administrației publice centrale de specialitate, deci la autorități publice statale.

Că este așa o constituie și faptul că legiuitorul constituant a inclus „autoritățile administrative autonome” la secțiunea 1 a capitolului V din Constituție, intitulată „Administrația publică centrală de specialitate”, fără a nominaliza care sunt aceste autorități autonome. Când este însă vorba despre autorități autonome ale administrației publice locale, acestea sunt expres prevăzute în art. 121 din Constituție și ele nu pot fi decât consiliile locale și primarii.²⁹

În ceea ce privește **competențele „Consiliului de Autoadministrare”**, prevăzute la art. 22-26 din „inițiativa cetățenească”, acestea „nu pot fi exercitate decât de autoritățile publice ale statului, cum este cazul expropriierilor în interes public, stabilirii hotarelor unităților administrativ-teritoriale ale regiunii și înființării de noi comune, supravegherea și controlul poliției, protecția socială și asigurările sociale ori înființarea de organe pentru asigurarea ordinii publice.”³⁰

Totodată, norma de la art. 74 din „inițiativa cetățenească” privind competențele autorităților publice locale referitoare la „stabilirea denumirilor localităților, stabilirea și

²⁶ *Ibidem.*

²⁷ *Idem*, punctul 10.

²⁸ Legea 215/2001.

²⁹ *Idem*, punctul 13.

³⁰ *Ibidem.*

folosirea simbolurilor, exproprierea în interes public, retrocedarea averii comunale ș.a.” excedează cu desăvârșire competențelor constituționale și legale recunoscute în prezent autorităților administrației publice locale.

ARTICOLUL 138

(3) **Bugetul public național** cuprinde bugetul de stat, bugetul asigurărilor sociale de stat și bugetele locale ale comunelor, ale orașelor și ale județelor.

ARTICOLUL 139

(4) **Impozitele și taxele locale se stabilesc de consiliile locale sau județene, în limitele și în condițiile legii.**

Ajungând la cap. X din statut, intitulat „Probleme financiare”, putem observa, printre altele, încă două abateri grave de la textul constituțional, și anume:

- Potrivit art. 138 alin (1) din Legea Fundamentală, în România există: bugetul de stat, bugetul asigurărilor sociale și bugetele locale, și nicidecum „bugetele regionale” ori „bugetele scăunale”.
- Conform art. 139 alin. (2) din Constituție, impozitele și taxele sunt reglementate numai de consiliile locale sau județene, nicidecum prin decizii ale altor autorități, cum ar fi cea de autoadministrare.

Trebuie menționat și faptul că „niciuna dintre normele acestui capitol nu este corelată cu prevederile Legii nr. 500/2002 privind finanțele publice și nici cu cele ale Legii nr. 273/2006 privind finanțele publice locale.”³¹

Singura concluzie la care putem ajunge la sfârșitul acestui capitol este faptul că adoptarea de către Parlamentul României a textului acestei „inițiative legislative cetățenești” presupune modificarea și regândirea integrală a Constituției României și a altor legi organice/ordinare, ceea ce aduce atingere gravă caracterului de stat național, unitar și indivizibil al României, respectiv securității naționale.

„Statutul de autonomie al Ținutului Secuiesc”: NECONFORM cu normele europene și internaționale.

În motivarea avizului negativ atribuit statutului, Consiliul Legislativ s-a pronunțat și asupra conformității acestuia prin raportare la instrumentele juridice europene și internaționale, după cum urmează:

A. Din punctul de vedere al dreptului Uniunii Europene:

„Problematika **organizării administrative a teritoriului statului**, implicat a înființării unor regiuni autonome de genul celei propuse de către inițiatorii prezentului demers legislativ, **nu cade sub incidența dreptului Uniunii Europene**, competența de reglementare aparținând exclusiv autorităților naționale ale statelor membre.

Trebuie însă menționat că organismele europene nu promovează crearea unor entități infrastatale, de genul regiunilor autonome, asimetrice, neuniforme ori pur și simplu singulare, constituite exclusiv pe criterii etnice.”³²

³¹ *Idem*, punctul 15.

³² *Idem*, punctul 4.

B. Din punctul de vedere al **dreptului internațional**:

Dintre instrumentele juridice internaționale existente în materia drepturilor omului și acceptate ca reglementări fundamentale și de Uniunea Europeană, în special a celor statuate la nivelul Consiliului Europei, se detașează:

1. Convenția-cadru pentru protecția minorităților naționale.³³

Convenția nu conferă drepturi minorităților naționale, ci „are doar menirea de a garanta fiecărei persoane aparținând unei minorități, în principal, dreptul la egalitate în fața legii și la egala protecție a legii interzicând orice discriminare bazată pe apartenența la o minoritate națională”. Convenția stabilește că statele se angajează să adopte, dacă este cazul, măsuri adecvate pentru a promova, în toate domeniile vieții economice, sociale, politice și culturale, egalitatea deplină și efectivă între persoanele aparținând unei minorități naționale și cele aparținând majorității.

În acest context, Convenția europeană impune obligația statelor de a promova condiții de natură să permită persoanelor aparținând minorităților naționale să își mențină și să își dezvolte cultura, să își păstreze elementele esențiale ale identității lor, respectiv religia, limba, tradițiile și patrimoniul lor cultural. Totodată, o serie de drepturi specifice sunt recunoscute fiecărei persoane aparținând unei minorități naționale, precum dreptul de a folosi numele și prenumele său în limba minoritară, dreptul de a învăța limba sa minoritară și de a primi o educație în această limbă, de a expune în limba sa însemne, inscripții și alte informații cu caracter privat, vizibile pentru public.

Dincolo însă de toate aceste drepturi specifice, pe care statele semnatare ale Convenției se obligă să le promoveze prin măsuri speciale, se impune a se preciza că, în contextul principiului privind egalitatea deplină și efectivă între persoanele aparținând minorității naționale și cele aparținând majorității, potrivit aceluiași prevederi ale Convenției, aceste măsuri trebuie să fie adecvate, conforme principiului proporționalității, evitându-se încălcarea drepturilor ori discriminarea celorlalte persoane.

Sub aceste aspecte, inițiativa legislativă cetățenească excedează nu numai dispozițiilor Convenției europene, ci și spiritului și literei ansamblului reglementării internaționale la care România este parte, statuând o discriminare pozitivă, în defavoarea cetățenilor majorității.

2. Carta europeană a autonomiei locale – ale cărei prevederi sunt transpuse în dreptul intern prin Legea nr. 215/2001 privind administrația publică locală.

Potrivit Cartei europene, „autonomia locală este un fenomen eminent de ordin administrativ și, în subsidiar, unul financiar. Ea trebuie să fie recunoscută în legislația internă și, pe cât posibil, în Constituție, obligație careia i s-a dat curs prin prevederile art. 120-123 din Constituția României și prin dispozițiile Legii nr. 215/2001.

A se acorda drepturi speciale și sporite, de autoadministrare unor entități administrativ teritoriale, nerecunoscute de Constituția statului, organizate exclusiv pe baze etnice, pe baza ponderii unei minorități naționale, înseamnă a admite încălcarea principiului egalității dintre cetățenii aceluiași stat, indiferent de apartenența lor la o majoritate sau la una dintre minorități, contravenind flagrant normelor dreptului internațional în materie, dar și prevederilor constituționale.

Rezoluția nr. 1.334/2003 a Adunării Parlamentare a Consiliului Europei privind experiențele pozitive ale regiunilor autonome ca sursă de inspirație în rezolvarea conflictelor în Europa prevede la pct. 16 că „punerea în aplicare a unei autonomii nu trebuie să dea impresia cetățenilor că administrația locală este o afacere exclusivă a minorității”, iar la pct. 17 că **„un statut de autonomie reușit presupune dezvoltarea de relații echilibrate în cadrul statului între majoritate și minoritate și, de asemenea, între toate minoritățile naționale; orice statut de autonomie trebuie să respecte principiile de egalitate și de nondiscriminare și să se fondeze pe integritatea teritorială și suveranitatea statelor”**.

³³ Încheiată la Strasbourg la 1 februarie 1995, ratificată de România prin Legea nr. 33/1995.

Din ansamblul reglementărilor, precum și din spiritul acestor documente internaționale la care România a aderat rezultă o serie de reguli cu valoare europeană, ce guvernează problematica protecției minorităților naționale, cum sunt: egalitatea în drepturi a cetățenilor aparținând unei minorități naționale cu cei ai majorității; nediscriminarea cetățenilor aparținând majorității în raport de cei ai unei minorități, ca de altfel, nici între diferitele minorități naționale de la nivelul statului; circumscrierea drepturilor persoanelor ce aparțin unei minorități naționale exclusiv în sfera elementelor esențiale ale păstrării identității lor - cultură, limbă, religie, tradiții; excluderea oricăror categorii de drepturi de natură colectivă ale minorităților naționale, respectarea ordinii juridice constituționale și a valorilor fundamentale ale statelor în care se regăsesc asemenea minorități naționale, inclusiv în ceea ce privește organizarea administrativ-teritorială a acestora - un atribut de suveranitate al fiecărui stat, promovarea conceptului de autonomie teritorială, ca fenomen predominant administrativ, și nu politic, determinat de rațiuni de eficiență a organizării administrației statului, de regulă de la nivelul tuturor categoriilor de colectivități locale din cadrul unităților administrativ-teritoriale recunoscute prin ordinea juridică a statelor, și **nu de considerente exclusiv de ordin etnic.**

Din toate cele menționate mai sus, rezultă că așa numita „inițiativă legislativă cetățenească” este neconformă, în ansamblul său, cu normele și principiile constituționale, ordinii juridice interne, legislației Uniunii Europene și dreptului internațional.

Pornind de la această stare de drept, vom prezenta mai jos situațiile de fapt care au încurajat acțiunile de înființare în mijlocul României a unei regiuni autonome maghiare.

Considerații istorice

Scurtă incursiune în istoria sud-estului Transilvaniei.

Conform descoperirilor arheologice, arealul cuprins de județele Covasna, Harghita și parțial Mureș a început să fie locuit încă din paleolitic, înscriindu-se în rândul **zonelor cele mai locuite de daci** (repertoriile arheologice menționează existența a peste 200 de așezări deschise ori cetăți)³⁴.

În perioada secolelor XII-XIII, pentru paza trecătorilor din Carpați, în estul Transilvaniei sunt colonizați secuii, o populație de războinici subordonată puterii centrale. La venirea lor, secuii **au găsit o populație românească ce trăia dispersată în toată regiunea, sub conducerea unor cnezi proprii**³⁵.

Pentru apărarea granițelor sud-estice ale Regatului Maghiar, secuii au obținut privilegii importante: libertate colectivă, iar teritoriul nu le putea fi înstrăinat de către nici un nobil. Toate acestea au avut drept consecință fenomenul asimilării în timp a vechii populații românești băștinașe, populația zonei devenind una majoritar secuiască/ungurească, înconjurată din toate părțile de teritorii locuite de români. Treptat, pe măsura erodării statutului de egalitate și sporirii privilegiilor secuilor, în arealul sud-est transilvan a avut loc un intens „proces de secuizare”, desfășurat mai întâi, în mod natural, pe cale pașnică, în condițiile unui spațiu de interferențe pe mai multe planuri, iar mai târziu și pe căi violente, prin numeroase constrângeri și discriminări.

Este de remarcat faptul că așezarea geografică în vecinătatea Moldovei și Munteniei a avut o **influență constantă, complexă și profundă asupra întregii fizionomii a societății secuiești**. Secuii au trebuit să trăiască în bune relații cu populația românească care îi înconjura și să relaționeze viața lor economică și chiar politică cu acești vecini cu care au avut legături

³⁴ Ioan Lăcătușu, *Tendințe de enclavizare a unui spațiu românesc (Covasna-Harghita)*, Editura România pur și simplu, București, 2004, p. 95.

³⁵ *Idem*, p. 96.

firești și pașnice și de la care au împrumutat o serie de instituții și forme de viață publică (inclusiv organizarea administrativă a secuilor în „scaune”).

În vremuri mai bune, sau mai vitrege, având o elită locală formată din numeroase și vrednice personalități, prin hărnicie, pricepere și spirit gospodăresc, secuii, alături și împreună cu românii, au construit în localitățile din arcul intracarpatic un bogat patrimoniu cultural și spiritual, parte integrantă a patrimoniului național.

Prezervarea și afirmarea identității lingvistice, culturale și profesionale a tuturor locuitorilor din această parte de țară reprezintă indiscutabil, un drept și o datorie a reprezentanților acestora, cât și a statului român. Formele prin care se urmărește obținerea acestui deziderat, trebuie aliniată însă la practica de astăzi și de mâine și nu la cea de ieri.

Autonomia „Ținutului Secuiesc”, la care astăzi se face atât de insistent trimitere, a fost, înainte de Marea Unire de la 1 Decembrie 1918, doar simplă organizare administrativă pe scaune, apoi pe comitate, dar care **nu presupuneau o autonomie politică și administrativă. Secuii nu au avut niciodată o autonomie și o autoadministrație** în regiunea locuită preponderent de ei, așa cum au avut sașii³⁶.

Printr-o documentare extinsă, putem observa că „nerecunoașterea, sau necunoașterea adevărului istoric depășește însă și granițele noastre și ale vecinilor. În 2014, revista *The World Today*³⁷, care aparține Institutului Regal de Afaceri Internaționale Chatham House UK, găsește de cuviință să se pronunțe greșit asupra apartenenței Transilvaniei de Nord (care acoperă și județele Harghita, Covasna, Mureș n.n.), considerând că aceasta a fost sustrasă Ungariei de către România în 1947, dorința de alipire la țara mamă (Ungaria) fiind firească. Mai mult, deși precizează în scris că este vorba de Transilvania de Nord, prin harta anexată lasă să se înțeleagă că este vorba de *întreaga* Transilvanie. Deși par detalii minore, acestea ascund implicații grave aflate în contradicție flagrantă atât cu adevărul istoric, cât și cu realitatea actuală, implicații care atentează la integritatea teritorială a României prin promovarea, cu șanse, a unor percepții false în Europa și în lume, cât și a strategiei de expansiune maghiare, dat fiind prestigiul de care se bucură revista britanică, în contextul în care exemplul nu este deloc singular.

Astfel, se impune încă de la început elucidarea practicării geopoliticii „bazinului Carpatic”³⁸ prin fals, într-un mod clar și concis. Problema care va încurca întotdeauna aplicarea politicilor maghiare antiromânești constă în faptul că **Transilvania este sursa românismului**, doar aici s-a cizelat conștiința națională în secolele XVIII – XIX. În consecință, Transilvania este parte a discursului național românesc, curente sale culturale fiind parte integrantă din ceea ce îndeobște este cunoscut sub forma „ideii de stat”, fiind *mittelpunkt-ul* statului român modern, cum ar arăta Ratzel. Din punct de vedere etnic, cultural și politic, nu se pune problema că Transilvania ar fi fost *acaparată* de statul român, fiind parte a ideii de stat românesc chiar din momentul apariției acesteia în modernitatea europeană a „primăverii popoarelor” de la 1848, dacă nu chiar mai devreme.

Totodată, impresia că Ungaria ar fi devenit victimă când a pierdut Transilvania în 1947, sau în urma Tratatului de la Trianon în 1920, când a recunoscut actul Unirii, este falsă și neîntemeiată: Ungaria nu a stăpânit în perioada contemporană decât partea de Nord, între 1940 și 1944, ca urmare a dictatului germano-italian de la Viena, similar prin implicații cu Acordul de la Munchen din 1938, când a început dezmembrarea Cehoslovaciei. Transilvania de Nord redevine parte a României după Tratatul de Pace de la Paris din 1947, când Ungaria a fost pe banca statelor agresoare, iar mai înainte, **Transilvania nu a aparținut de drept niciodată Ungariei, formațiunile politice românești existând deja în momentul venirii ungarilor (în Transilvania – Ducatul lui Menemorut (900) - Gesta Hungarorum)**. Începând de la Ștefan cel Sfânt (deci de la unificarea inițială a ungarilor) și până la dispariția regatului ungar în 1526, Transilvania a fost întotdeauna voievodat autonom, iar mai apoi principat autonom sub suzeranitate otomană. În 1699 Transilvania și-a pierdut independența,

³⁶ *Idem*, p. 107.

³⁷ Revista *The World Today*, octombrie – noiembrie 2014, vol. 70, nr. 5.

³⁸ Este denumirea și umbrela ideatică sub care neoirentismul maghiar operează în România și nu numai.

devenind provincie imperială (ca și Ungaria de altfel) și a aparținut până în 1918 Imperiului Habsburgic, nicidecum Ungariei, cu scurtul intermezzo, foarte violent prin politicile de maghiarizare forțată, dintre 1867 și 1918, când Ungaria a fost singura națiune recunoscută ca parte constitutivă a statului imperial (de unde și noua denumire a Imperiului habsburgic, de Imperiu Austro-Ungar). Declarația de la Alba-Iulia (1 Decembrie 1918) a consfințit definitiv apartenența întregii Transilvanii la România prin înfăptuirea Marii Uniri.”³⁹

Premise geo-istorice.

O analiză din perspectivă geopolitică a realităților din județele Covasna și Harghita arată că ne aflăm în fața unei **zone nostalgice a unei pan-idei**. După K. Haushofer – Pan-ideile sunt acele idei cu care operează populațiile pentru a desemna un spațiu și o direcție de expansiune considerate legitime. Altfel privită, panideea este o agregare între o etnie și ceea ce ea consideră că este teritoriul ei de expansiune legitimă. Apare astfel o **ideologie etnospațială**.⁴⁰

Profitând de contextul internațional favorabil și de greutățile prin care a trecut România în ultimii ani, o parte a elitei maghiare locale este de părere că **“nedreptatea istorică pricinuită de Trianon” poate și trebuie să fie corectată acum, prin crearea unui statut special**. În aceste condiții, „autogovernarea” concepută cu mult peste **autonomia locală și autogospodărire, cu pretenții de a accede la atribute inalienabile statului, conduce la transformarea grupului etnic într-un „stat în stat”**⁴¹.

Pornind de la faptul că sunt numeric majoritari, majoritatea liderilor maghiari din Covasna și Harghita acționează ca un grup etnocultural care se folosește de prerogativele democrației și se mobilizează din punct de vedere etnopolitic, dar felul în care încearcă promovarea intereselor proprii, vine adesea în conflict cu cele ale majorității românești.

Pentru liderii populației maghiare, sud-estul Transilvaniei, reprezintă nu numai o panidee, o zonă nostalgică, dar în același timp, o **„redută”**. Modul cum este concepută autonomia tinde să ducă la instaurarea de facto a unei frontiere interne asupra căreia Statul Român nu-și mai exercită integral autoritatea. Ultimele recensăminte ale populației înregistrează un număr mic de „nostalgici” ce declară că aparțin etniei „secuiești”.

Problema autonomiei etnice, colective, teritoriale, așa cum este prevăzută în statutul autonomiei Ținutului Secuiesc, pune în discuție un proces de înaintare și edificare a unei noi frontiere. În cazul României, este vorba de procesul de constituire a unei frontiere maghiare interne, situație cu **implicație geostrategică și geopolitică evidentă**, iar geopolitica nu înseamnă altceva decât descrierea raportului dintre state, o mișcare permanentă, moment în care popoarele se afirmă sau se retrag.

Premise socio-istorice

Argumentul cel mai uzat de către cei care astăzi susțin autonomia “Ținutului Secuiesc”, îl constituie existența în zonă a unui „bloc compact” de populație de etnie maghiară. O analiză atentă a evoluției demografice evidențiază faptul că un asemenea bloc compact **nu a existat și nu există**. În timpul pretensei autonomii, dar și după aceea în zonă a avut loc un **intens proces de asimilare etnică, prin maghiarizare**, care a cuprins deopotrivă atât pe români, cât și pe țigani, evrei, armeni, germani.

În ceea ce-i privește pe români, procesul de secuizare a lor s-a produs de-a lungul secolelor lent, pe cale pașnică și naturală, dar au existat și **presiuni și constrângeri de natură etnică și confesională**, cum au existat și momente de constrângere, de trecere forțată a românilor vorbitori de limbă maghiară din satele etnic mixte la religii de expresie maghiară.

³⁹ extras: Solomon, Ov., Aursulesei, A. (2016), „Considerații istorico-demografice și economice privind realitatea etnică înainte și după 1989 în Harghita și Covasna” în rev. Acta Carpatica, Ed. Eurocarpatica, p.2-3.

⁴⁰ Ioan Lăcătușu, *Tendențe de enclavizare a unui spațiu românesc (Covasna-Harghita)*, Editura România pur și simplu, București, 2004, p. 110.

⁴¹ *Ibidem*.

Cele mai mari și dramatice schimbări produse în configurația etnică și confesională a românilor din zonă au avut loc după Dictatul de la Viena, din septembrie 1940. Prin arestări, maltratări, terorizări și expulzări forțate de populație, însoțite și de măsuri de convertire și trecere de la religia ortodoxă și greco-catolică, la alte confesiuni de expresie maghiară, numărul românilor a fost atunci drastic diminuat, producându-se o adevărată „**purificare etnică**” a „**ținutului secuiesc**”⁴².

Politica maghiară de deznaționalizare a românilor.⁴³

Pornind de la aceste premise istorice, coroborate cu o multitudine de date oficiale și texte relevante cu însemnătate istorică, se impune apropierea discuției de **evoluția politicii maghiare de deznaționalizare a românilor** până în 1989 și după, când realitatea etnică, în contextul paradigmei multiculturalismului european, s-a bifurcat la nivel de *semnificație*.

Nu întâmplător, marile puteri occidentale au început, din 2009, să reconsidere problema.⁴⁴ Plecând de la Raportul comisiei parlamentare din 1991, vom observa o diminuare acută a potențialului comunităților românești de a-și afirma identitatea. **Căderea regimului comunist, în loc să declanșeze o unitate de voință în vederea protejării valorilor naționale, mai ales înăuntrul comunităților românești defavorizate, în mod paradoxal, este caracterizată printr-un tot mai ofensiv dezinteres în această direcție, în special la nivel instituțional. Semnele clare ale unui stat slab.** A gândi în termeni naționali, a face politică națională este, astăzi, pe anumite dimensiuni, la limita legii în România.

În acest context, așteptările comunității românești din Harghita-Covasna privind reintrarea în normal a climatului interetnic au scăzut treptat direct proporțional cu preocuparea statului român de a le proteja identitatea. Odată cu prăbușirea statului român în zonă, putem spune că și potențialul acestora de a-și afirma identitatea a scăzut simțitor.⁴⁵

De-a lungul vremii, politica statului vecin de deznaționalizare a românilor s-a desfășurat sistematic prin forțarea *elementului* maghiar în adâncimea structurii sociale a spațiului social. Aceasta s-a realizat pe mai multe planuri, prin intermediul unor **instrumente de deformare** a reperelor identitare și a realității etnice, reluate oricând permitea conjunctura internă și internațională (falsificarea recensămintelor, maghiarizarea numelor de familie, control asupra publicațiilor, emigrare forțată și deportarea, segregarea etnică în învățământ ș.a.).

Concluzii

Minoritatea maghiară din zonă domină politic, economic și cultural, iar **necesitatea de a beneficia de o protecție juridică specială dispăre**. În aceste condiții, cei care au nevoie de protecție pentru a-și conserva și afirma identitatea etnică sunt românii și nu maghiarii din județele unde aceștia sunt numeric majoritari.

Enclavizarea și secesiunea minorității maghiare, respectiv expansiunea frontierei ungare în interiorul teritoriului României, ar putea constitui un model exploziv, un precedent susceptibil de a pulveriza stabilitatea întregii Europe, ar **distrage bazele juridice ale statelor suverane**, ar amenința principiile democratice și ar accentua conflictele interetnice în inima Europei.

Validarea prezentei „Inițiative” zisă „cetățenească” ar însemna impunerea în România a voinței unei entități străine, parte a politicii altui stat. Ar mai însemna o noutate absolută: niciodată în istoria României și a provinciei Transilvaniei nu a existat o entitate autonomă de sine stătătoare numită „Ținut Secuiesc”.

⁴² *Idem*, p. 109.

⁴³ extras: Solomon, Ov., Aursulesei, A. (2016), p.3.

⁴⁴ R. Baltasiu, O. Bulumac (2016), *Managementul comunităților și identităților. O perspectivă a sociologiei românești interbelice*, disponibil la <http://www.etnosfera.ro/pdf/2016/1/05.pdf> [accesat la data 14 aug 2016].

⁴⁵ Vezi în acest sens „Slăbirea comunității românești în Harghita-Covasna” (2013).

Nu în ultimul rând, trebuie precizat că „Inițiativa” este străină de spiritului dreptului european, fiind un element de anacronism în epoca contemporană, apt să accentueze problemele din Estul Europei, prin introducerea unor elemente de drept de tip medieval, cu mult depășite: „drepturile colective”, de tipul „națiunilor privilegiate” ale secolului al XV-lea.

Referințe bibliografice:

Baltasiu, R., Bulumac, (2016), *Managementul comunităților și identităților. O perspectivă a sociologiei românești interbelice*, disponibil la <http://www.etnosfera.ro/pdf/2016/1/05.pdf> [accesat la 14 aug 2016].

Lăcătușu, I. (2004), „*Tendențe de enclavizare a unui spațiu românesc (Covasna-Harghita)*”. București, Editura România pur și simplu,

Solomon, O., Aursulesei, A. (2016), „*Considerații istorico-demografice și economice privind realitatea etnică înainte și după 1989 în Harghita și Covasna*” în rev. Acta Carpatica, Ed. Eurocarpatica

Avizul negativ al Consiliului Legislativ nr. 1288 din 13 decembrie 2016, pct. 3, disponibil la: <http://www.clr.ro/RO-Lex/Home.aspx>

Constituția României

Hotărârea Tribunalului (Camera întâi) privind inițiativa Minority Pack, disponibilă la: <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=187422&pageIndex=0&doclang=ro&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=666891> [accesat la data 13.03.2017].

The hosts of the FUEN Congress 2017 are ready to welcome their guests in Transylvania, disponibil la: <https://www.fuen.org/news/single/article/the-hosts-of-the-fuen-congress-2017-are-ready-to-welcome-their-guests-in-transsylvania/> [accesat la data 13.03.2017].